

УДК 368.8

Заволока Ю. М., к. е. н, доцент,
E-mail: zavoloka06@mail.ru
Контурова С. М., к. е. н., доцент,
Кременчуцький інститут вищого навчального закладу
«Університет імені Альфреда Нобеля»,
проспект Свободи, 79, м. Кременчук, 39600, Україна
E-mail: konturov72@mail.ru

МІНІМІЗАЦІЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БАНКУ

Анотація. У статті досліджено проблеми управління та мінімізації кредитного ризику в умовах забезпечення та збереження фінансової стійкості банків України. Кредитні відносини, які виникають між різними економічними суб'єктами, займають значну роль у ринкових умовах. Найприбутковішою статтею банківського бізнесу є кредитна діяльність банку. За рахунок кредитних операцій формується основна частина чистого прибутку який надходить до резервних фондів та йде на виплату дивідендів акціонерам банку. Неповорнення кредитів може призвести банк до банкрутства. Тому перед українською банківською системою постають серйозні завдання, вирішення яких залежить не тільки в ретельному аналізі кредитних ризиків, але і в стабілізації економіки, зміцненні національної валюти та чіткої податкової політики.

Ключові слова: кредитні відносини, кредитування, кредитні ризики, банкрутство, кредитоспроможність, недіючі кредити

Jel code classifications: G210

Zavoloka J.M.
PhD in Economic sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Auditing
Alfred Nobel University Kremenchuk Institute
E-mail: zavoloka06@mail.ru
Konturova S.M.
PhD in Economic sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economics,
Management and Economic Theory
Alfred Nobel University Kremenchuk Institute
E-mail: konturov72@mail.ru

MINIMIZATION OF CREDIT RISK AS A BASIS OF EFFECTIVE BANK MANAGEMENT

Abstract. Today the banking system of Ukraine has an acute problem concerning the effective risk management of bank activity. As credit risk is considered to be the main type of bank risks, so the minimization and management is a priority and an indispensable part of the strategy, tactics of survival and development of the bank. The basis of this management is implementation of comprehensive risk assessment in view of influence both external and internal factors not only in the credit arrangement, but also during the term of the financial agreement, in order to determine the actual amount of losses and provision of the measures of their decrease. So it is important today to develop the theoretical proposals and recommendations for the improvement of methods to minimize credit risk, the use of which will help enhance the credit policy of the banking system due to their stable work and inability to provide loans for insolvent companies.

Taking into account that banking activities primarily involve risks caused by non-return credit loans at the level of 30,5%, the credit risk management of the bank should be based on a systematic, integrated approach that involves the implementation of the principles of comprehensiveness, periodicity and individual risk assessment.

Moreover, the usage of different approaches to the preparation and implementation of methodologies to assess the creditworthiness of the borrower leads, on the one hand, to the increase in loan portfolios of banks and credit expansion as the main profit activities, and on the other, to maintenance of acceptable levels of credit risks, which affect profits and other indicators of the bank. It is a comprehensive assessment of credit risk based on the principle of

permanency and security of full and timely assessment of the value of credit risk by banks, which in turn will allow providing the calculation of real opportunities of capital borrowers and strengthening effect on the financial component of banks.

In this regard the problem of minimization of credit risk must be solved comprehensively, taking into account the peculiarities of banking system, financial capabilities of the parties of the transactions at the level of commercial banks and at the legislative level, and constantly improving the approaches to credit risk assessment, taking into consideration both national and international experience in the direction of improving the quality and comprehensiveness of assessment of borrowers that will help reduce the volume of delinquencies and increase the lending efficiency in general.

Key words: *credit relations, lending, credit risks, bankruptcy, creditworthiness of borrower, non-performing loans, minimization of credit risk.*

Постановка проблеми. На сьогодні перед банківською системою України гостро постає питання організації ефективного управління ризиками банківської діяльності. Оскільки одним з основних видів банківських ризиків є кредитний ризик, то мінімізація й управління ним є першочерговим завданням та необхідною частиною стратегії, тактики виживання і розвитку банку. Основою такого управління є здійснення комплексної оцінки ризиків з урахуванням впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів не тільки при наданні кредиту, а й протягом терміну дії фінансової угоди, з метою визначення реального обсягу втрат та забезпечення заходів щодо їх зниження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні рекомендації щодо вирішення окремих аспектів управління та мінімізації кредитних ризиків банків були висвітлені в роботах В. Волкова, Д. Гладких, В. Грушко, Т. Іваненко, Н. Жукова, Н. Зражевської, І. Белова, О. Стешенко, О. Терещенко та інших [1-7]. Але, незважаючи на існуючі теоретичні та практичні розробки, дослідження цієї проблеми потребує подальшого вивчення. Тому актуальним на сьогодні є розробка теоретичних пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення методів мінімізації кредитного ризику, використання яких буде сприяти активізації кредитної політики банківської системи за рахунок їх стабільної роботи та неможливості здійснення кредитування неплатоспроможних підприємств.

Формулювання цілей статті: дослідження проблеми управління та мінімізації кредитного ризику в умовах забезпечення та збереження фінансової стійкості банків України.

Виклад основного матеріалу. Банківська діяльність, перш за все, пов'язана з ризи-

ками, тому є найбільш ризиковою у порівнянні з іншими видами діяльності. На високу ризиковість банківської діяльності впливає кредитний ризик, оскільки він характеризується високим ступенем неповернення кредитних позичок. Так, частка недіючих кредитів у 2014 р. складала 18,4 %, у 2015 р. – 28,2%, а в 2016 р. – 30,5 % [8]. Неспроможність виконання зобов'язань, які взяли на себе сторони відповідно до фінансової угоди, сприяє виникненню наявного та потенційного ризику.

Політична нестабільність, військові дії на сході України, слабка економічна складова, макроекономічна нестабільність негативно вплинули на діяльність фінансової системи держави в цілому й зокрема на діяльність та фінансову стійкість банківських установ. Саме зазначені процеси вимагають розв'язку завдання, пов'язаного з ефективним управлінням кредитним ризиком.

З метою забезпечення функціонування в складних умовах сьогодення банківська установа для здійснення кредитної політики розробляє комплекс власних програм та систему управління ризиками. Тому головною метою управління ризиком кредитного портфеля є комплекс заходів, спрямований на забезпечення максимальної доходності при певному рівні ризику. Це, в свою чергу, передбачає розробку системи управління ризиком кредитного портфеля, за допомогою якої банк виявляє ризики, проводить оцінку, здійснює їх моніторинг та контролює свої ризикові позиції.

Управління ризиком кредитного портфеля банку необхідно здійснювати на основі системного, комплексного підходу, який передбачає реалізацію наступних принципів оцінки ризику: комплексність оцінки ризику кредитного портфеля – передбачає аналіз можливостей клієнтської та банківської

структури; аналіз їх слабких та сильних сторін; аналіз загроз впродовж кредитного періоду; розробка заходів щодо управління ними; періодичність – передбачає оцінку ризику через певний період часу з метою контролю можливостей загроз для сторін фінансових угод; індивідуальність – оцінка

ризиків при прозорості та прихованості можливостей клієнтів кредитної політики банківської структури. Реалізація даних принципів передбачає розробку системи управління ризиком кредитного портфеля банку (рис. 1).

Рис. 1. Система управління ризиками банківської установи

Крім того, необхідність здійснення ефективного управління ризиками, а саме мінімізації кредитних ризиків у банківській діяльності, обумовлена погіршенням якості активів банківського сектора за останні роки, основних показників банківської системи,

зростанням числа відкликання ліцензій у банківському секторі, а також зростанням проблемної заборгованості з відповідною реалізацією накопичених кредитних ризиків у діючих банках. Так, за даними НБУ на 1 листопада 2016 року банківська система

отримала збитків на суму 22,2 млрд. гривень. На звітну дату збитково спрацювали 35 діючих банків, шість із яких – з іноземним капіталом. На них припадає 83,4% загальної суми; продовжує зростати частка не-

діючих кредитів, яка склала понад 31% кредитного портфеля, а загальна сума збитків за 2014-2016 роки досягла 191 млрд. гривень (рис. 2).

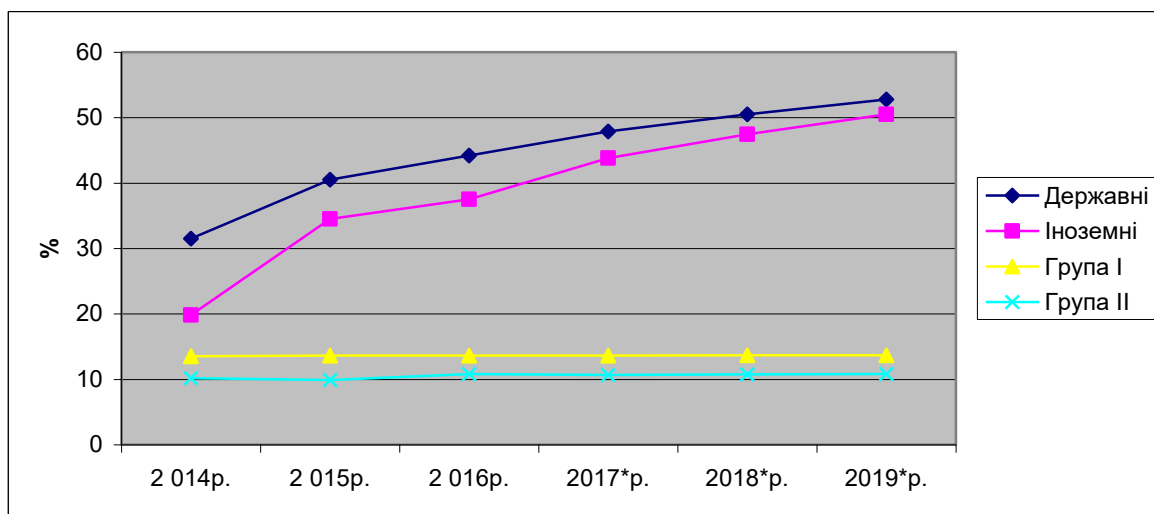

Рис. 2. Частка негативно класифікованих кредитів у портфелях банків за 2014-2016 роки
* Прогнозні показники

Джерело: складено авторами за даними [8]

Найпомітніше зростання частки проблемних боргів відбулось у будівництві (52%) та металургії (62%), галузях, які зберігають високе боргове навантаження. Натомість у легкій промисловості частка проблемних боргів зменшилась до 27%. Негативно класифікованих кредитів найменше у сільсько-му господарстві (19%) та транспорті (15%), які мають низьке боргове навантаження. Чистий відсотковий дохід у банківській системі за аналізований період склав 38,1 млрд грн, що на 10,2% менше, ніж за відповідний період минулого року [8].

Серед найбільших банків України є ряд банків, у яких норматив регулятивного капіталу знаходиться на рівні, близькому до мінімального значення. Девальвація гривні і погіршення якості кредитного портфеля призводять до збитків та різкого зменшення регулятивного капіталу банків. На тлі погіршення показників банківської діяльності та посилення нагляду з боку регулятора ліцензії на право здійснення банківської діяльності з 2014 року втратили 84 банківські установи, у більшості з яких були проблеми з якістю активів (рис. 3).

Наразі регулятор продовжує впроваджувати комплексні заходи щодо забезпечення прозорості структури власності банківських установ, перевіряється фінансовий стан кінцевих бенефіціарів, суттєво підвищено вимоги до ділової репутації вищого банківського менеджменту та власників.

У зв'язку з цим, необхідно зазначити, що реалізація кредитних ризиків безпосередньо пов'язана зі станом справ в економіці країни. Таким чином, у нинішній економічній ситуації, завдання мінімізації кредитних ризиків виходить на перший план і вимагає зваженого ретельного підходу, як при первинній оцінці, так і при подальшому управлінні.

Так, у реаліях сьогодення кожен банк повинен спрямовувати свою політику на мінімізацію своїх ризиків. Це, перш за все, необхідно для його виживання та для здорового розвитку банківської системи країни в цілому. Мінімізація ризиків – це боротьба за зниження втрат. Цей процес управління включає: передбачення ризиків, визначення їх ймовірних розмірів та наслідків, розробку та реалізацію заходів щодо запобігання або мінімізації пов'язаних з ними втрат.

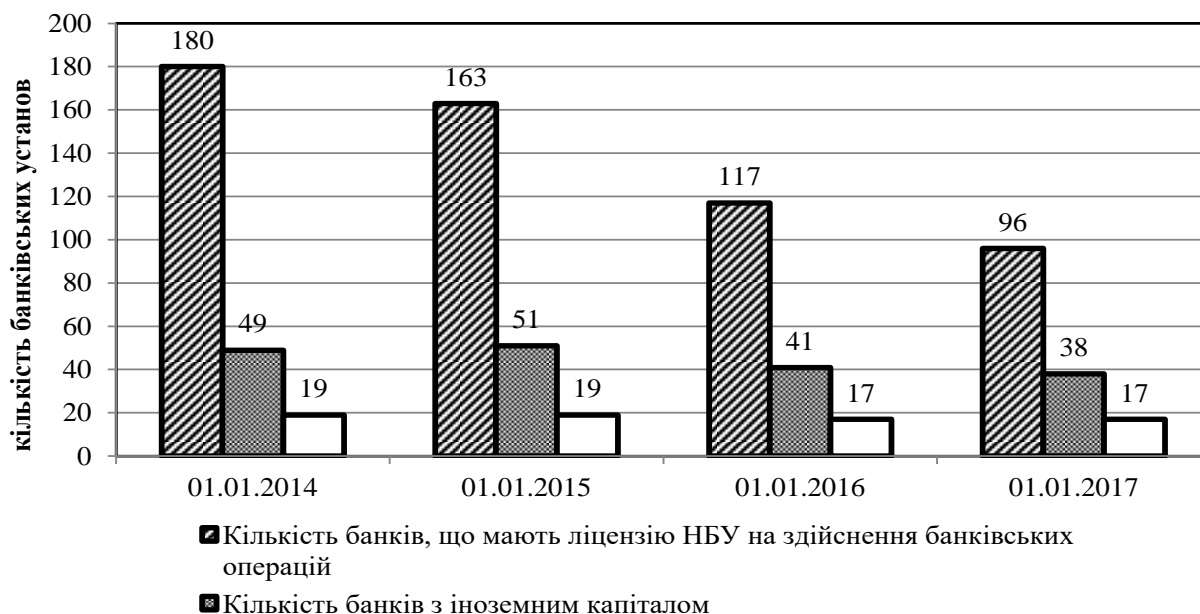

Рис. 3 Динаміка зміни кількості банків України
Джерело: складено авторами за даними [9]

Усе це передбачає розробку кожним банком власної стратегії управління ризиками, тобто розробку основ політики прийняття рішень таким чином, щоби своєчасно та послідовно використовувати всі можливості розвитку банку й одночасно утримувати ризики на прийнятному та керованому рівні.

До традиційних внутрішніх методів зниження кредитного ризику відносять аналіз кредитоспроможності позичальника та формування банком резервів на покриття кредитних ризиків. Базові принципи відбору позичальників, які застосовують банки в Україні та за кордоном, дуже схожі, а в деяких аспектах ідентичні. До кожного критерію кредитоспроможності входять певні показники, оцінка яких здійснюється за експертним аналізом з використанням бальної шкали. При цьому визначається проміжна оцінка критерію та підсумкова оцінка якості кредитів. Вона передбачає визначення рівня кредитного ризику, а саме: або надійний кредит або кредит з високим ризиком неповернення. Однак кожний конкретний банк, при роботі з кожним конкретним клієнтом застосовує різний набір інструментів.

Але, аналіз даного питання свідчить, що більшість вітчизняних банків застосовує так званий традиційний підхід до оцінки кредитоспроможності, який передбачає застосу-

вання стандартних аналітичних методів: горизонтального та вертикального аналізу, порівняльного, трендового аналізу, аналізу відносних показників. Спільним для традиційних методик фінансового аналізу є те, що вони передбачають вивчення простих математичних зв'язків між окремими позиціями фінансової звітності на основі обчислення певних коефіцієнтів та порівняння їх значень з нормативними, середньогалузевими та в динаміці. Використання зазначених методів стосовно оцінки кредитних ризиків мають певні недоліки, а саме: орієнтація на середньогалузеві значення окремих показників не дає змоги врахувати особливості виду діяльності позичальників; не враховуються усі фінансові параметри, що впливають на кредитний ризик; недостатній рівень об'єктивності показників звітності та інші, які, у свою чергу, не дають об'єктивної інформації для прийняття зважених та обґрунтованих фінансових рішень [7, с. 26-30].

До зовнішніх методів належать заходи по забезпеченню повернення позики. Діюча раніше в Україні практика оцінювання комерційними банками кредитоспроможності позичальників не базувалась на уніфікованих підходах до аналітичної роботи у цій сфері. Власне кажучи, кожному комерційному банку було надано можливість розроб-

ляти та застосовувати власну методичку аналізу кредитоспроможності позичальника. Правлінням Національного банку України постановою від 30.06.2016 № 351 затверджено нове «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [10]. Мета нової методички оцінки ризику – забезпечити повну та своєчасну оцінку величини кредитного ризику, що сприятиме коректному розрахунку банківського капіталу. Це посилить фінансову стійкість банківського сектора, яка передбачає удосконалені підходи до оцінки очікуваних втрат від кредитного ризику і ґрунтується на Базельських принципах банківського нагляду. Впровадження нового положення практично унеможливить кредитування банками фінансово неспроможних підприємств та придбання цінних паперів неякісних емітентів, що було загальнопоширеною практикою в минулому [10].

Для розрахунку величини очікуваних збитків зазначеним документом передбачено застосування трьохфакторної моделі: ймовірність дефолту боржника (PD – probability of default), встановлюється ймовірність неповернення кредиту позичальником; рівень втрат у разі дефолту (LGD – loss given default), характеризує відсоток втрати певної частини капіталу у разі непогашення кредиту; та борг за активом (EAD – exposure at default), розраховується ступінь ризику при дефолті та сума списання при неповерненні кредиту. Поступове впровадження даних підходів до оцінки кредитного ризику дозволить банкам розробити внутрішні положення та налагодити ІТ-системи. Крім того, банки та НБУ зможуть встановити, наскільки ефективно нові підходи оцінюють якість активів банків та вчасно скоригувати їх, у разі необхідності, шляхом розрахунку можливих ризиків від позичальника при видачі кредиту, їх щомісячного визначення з урахуванням зміни фінансової складової клієнта та регулярним звітуванням перед Нацбанком [10].

Регулятор, у свою чергу, після одержання такого звіту зможе зменшити ризики непре-

зентабельного позичальника та максимально мінімізувати ризики фінустанов і змусити їх заздалегідь прораховувати всі варіанти [10]. Тобто, попереджати банкрутства, як фізичних, так і юридичних осіб.

За попередніми оцінками НБУ кредитний ризик 60 найбільших банків, розрахований за постановою № 351, становить 497 млрд. грн. Ця оцінка на 23 млрд. грн., або на 4,85%, більша, ніж кредитний ризик за стрес-тестом НБУ (за стрес-тестом оцінені 60 банків, на які припадає 98% активів) – 474 млрд. грн. Найбільше відхилення в оцінці кредитного ризику зафіксовано у І групі банків (найбільші банки з національним капіталом) – 15 млрд. грн. У групі ІІ (невеликі банки з національним капіталом) оцінка кредитного ризику за постановою № 351 навіть на 2 млрд. грн. виявилася нижчою, ніж оцінка кредитного ризику за стрес-тестом. У державних банках додаткові ризики оцінені у 7 млрд. грн., у іноземних банків – в 3 млрд. грн. [8].

При цьому показники резервів банків за Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) і їх непокритий кредитний ризик за діючими правилами на 1 жовтня 2016 р. становили 325 млрд. грн. [8]. Розрив з оцінкою за стрес-тестом складає 149 млрд. грн., з показником за постановою №351 – 172 млрд. грн. [8]. Найбільший розрив між сформованими резервами і розміром кредитного ризику зафіксовано у групі І: при резервах в 44 млрд. грн. кредитний ризик оцінено у 176 млрд. грн. [8] (рис. 4).

Отже, успішне застосування нових систем управління кредитними ризиками вимагає розробки особливих методів та зваженої політики, яка забезпечить поступову адаптацію національної банківської системи до нових Базельських вимог. У зв'язку з цим, перед українською банківською системою постають досить серйозні завдання, вирішення яких залежить не тільки в ретельному аналізі кредитних ризиків (за допомогою зазначених методик), але і в стабілізації економіки, зміцненні національної валюти та чіткої податкової політики.

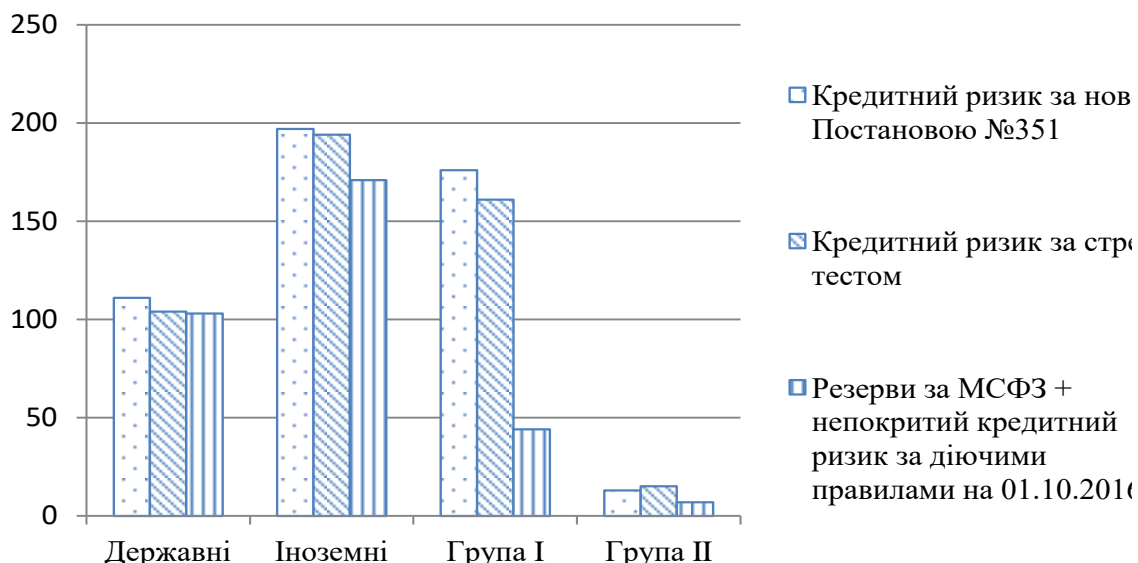

Рис. 4 Оцінка кредитного ризику для груп банків, млрд. грн.*
Джерело: [8] *Попередні оцінки

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що кредитний ризик є одним з найбільш суттєвих ризиків банківської діяльності і неадекватна оцінка його рівня вплине на втрату капіталу та ліквідність банку, створить загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку.

Крім того, використання різних підходів до складання й реалізації методик оцінки кредитоспроможності позичальника, призводить з одного боку, до збільшення кредитних портфелів банків та розширення кредитування як одного із основних прибутків діяльності, а з іншого, до збереження прийнятних рівнів кредитних ризиків, які негативно впливають на прибуток та інші показники банку. Саме комплексна оцінка кредитного ризику заснована на принципі постійності та забезпеченості повної й своєчасної

оцінки банками величини кредитного ризику, яка, у свою чергу дозволить здійснити реальні розрахунки можливостей позичальників капіталу та вплине на зміцнення фінансової складової банків.

У зв'язку з цим проблему мінімізації кредитного ризику необхідно вирішувати комплексно, а саме з урахуванням особливостей банківської системи, можливостей сторін фінансових угод як на рівні комерційних банків, так і на законодавчому рівні, та постійно удосконалюючи підходи до оцінки кредитних ризиків, враховуючи як національний так і міжнародний досвід у напрямку поліпшення якості та комплексності оцінки позичальників, що сприятиме зменшенню обсягів прострочок та підвищенню ефективності кредитування в цілому.

Список літератури:

1. Волкова В.В. Методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку / В.В. Волкова // Економіка і організація управління. – 2016. – № 1(21). – С. 45-52.
2. Гладких Д. Ризики і загрози банківській безпеці України за підсумками 2014 року / Д. Гладких // Вісник Національного банку України. – 2015. - № 4. – С. 14-23.
3. Грушко В. Оптимізація структури кредитного портфеля комерційного банку / В. Грушко, Т. Іванченко // Вісник національного банку України. – 2014.- №2.- с.28-32.
4. Жукова Н.К. Сучасний та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків / Н.К. Жукова, Н.В. Зражевська // Економічний часопис – XXI.- 2013.- №1.- с.70-72.
5. Бєлова І.В. Впровадження нових вимог щодо оцінки кредитного ризику у банках України / І.В. Бєлова, І.С. Білецька // [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.inter-nauka.com>
6. Стешенко О.Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку / О.Д. Стешенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013.- №42. - с. 327-330.
7. Терещенко О. О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб / О. О. Терещенко // Вісник НБУ. – 2012. – № 1. – С. 26-30.

8. Огляд банківського сектору. Національний банк України [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>
9. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Доступ до ресурсу <http://www.bank.gov.ua>
10. Положення «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» затверджене Постановою Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>.
11. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 (МСФЗ 7) «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_007.
12. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, 2004 // <http://bis.org/publ/bcbs107.htm>.
13. Deutsche Bundesbank. Validierung-sansatze fur interne Rating-Systeme // *Monat sbericht*, № 9, 2003. – S. 61 – 74.
14. The New Basel Capital Accord. Consultative Document / Bank for International Settlements –Basel Committee on Banking Supervision / Basle, January 2001.
15. Portfolio At Risk and Default Equivalent Risk [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://myc4-public.s3.amazonaws.com/Images/Admin/AboutMyC4/Glossary/PAR_and_Default_Equivalent_Risk.pdf

List of references

1. Volkova, V. V. (2016) *Metodychnni aspekty upravlinnia ryzykom kredytnoho portfelia banku / V. V. Volkova / Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, № 1(21), p. 45-52.
2. Hladkykh D. *Ryzyky i zahrozy bankivskii bezpetsi Ukrainy za pidsumkamy 2014 roku / D. Hladkykh / Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*. – 2015. - № 4, p. 14-23.
3. Hrushko V. (2014) *Optyimizatsiia struktury kredytnoho portfelia komertsiiinoho banku / V. Hrushko, T. Ivanchenko // Visnyk natsionalnoho banku Ukrainy*, №2, p.28-32.
4. Zhukova, N. K. (2013) *Suchasnyi stan ta problemy upravlinnia kredytnym portfelem komertsiiinykh bankiv / N. K. Zhukova, N. V. Zrazhevska // Ekonomichnyi chasopys –XXI, №1.- p. 70-72.*
5. Bielova, I. V. *Vprovadzhennia novykh vymoh shchodo otsinky kredytnoho ryzyku u bankakh Ukrainy / I. V. Bielova, I. S. Biletska // [Online] – Access mode: <http://www.inter-nauka.com>*
6. Steshenko, O. D. (2013) *Upravlinnia kredytnym ryzykom komertsiiinoho banku / O. D. Steshenko / Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, №42. - p. 327-330.*
7. Tereshchenko, O. O. (2012) *Novi pidkhody do otsinky kredytopromozhnosti pozychalnykiv – yurydychnykh osib / O. O. Tereshchenko // Visnyk NBU, № 1, p. 26-30.*
8. *Ohliad bankivskoho sektoru. Natsionalnyi bank Ukrainy [Online] – Access mode: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>*
9. *Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Dostup do resursu <http://www.bank.gov.ua>*
10. *Polozhennia «Pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy» zatverdzhene Postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 30.06.2016 p. № 351 [Online] – Access mode: <http://www.bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>.*
11. *Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 7 (MSFZ 7) «Finansovi instrumenty: rozkryttia informatsii» [Online]. – Access mode: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_007.*
12. *Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework [Online]. – Access mode: <http://bis.org/publ/bcbs107.htm>.*
13. *Deutsche Bundesbank. Validierung-sansatze fur interne Rating-Systeme (2003) // Monat sbericht, № 9, 2003, p. 61 – 74.*
14. *The New Basel Capital Accord. Consultative Document (2001). Bank for International Settlements –Basel Committee on Banking Supervision. Basle*
15. *Portfolio At Risk and Default Equivalent Risk [Online]. – Access mode: https://myc4-public.s3.amazonaws.com/Images/Admin/AboutMyC4/Glossary/PAR_and_Default_Equivalent_Risk.pdf*